

# A Jewish Parrot? Repeating Words during Davening/Yehoshua Grunstein

## A] Introduction

Not O.K	O.K
<p><b>מסכת ברכות דף לג עמוד ב-ל"ד</b>  <b>עמוד א'-</b> מודים מודים - משתקין אותו. גמרא. בשלמא מודים מודים משתקין אותו - משום דמיחזי כשתי רשויות, ...אמר רבי זירא, כל האומר שמע שמע - כאומר מודים מודים דמי. מיתבי: הקורא את שמע וכופלה - הרי זה מגונה. מגונה הוא דהוי, שתוקי לא משתקין ליה! - לא קשיא: הא - דאמר מילתא מילתא ותני לה, והא - דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה.</p>	<p><b>רש"י</b> [מסכת סוכה דף לח עמוד א ד"ה לכפול]- כל פסוק ופסוק, ונהגו כן מפני שיש פרשה שכולה כפולה הודו תחלה וסוף, יאמר נא שלשה פעמים, קראתי יה ענני במרחב יה ה' לי... ה' לי... טוב לחסות... טוב לחסות... סבבני... סבבני, דחה דחיתני, ויה לי לישועה קול רנה וישועה, ימין ה' ימין ה', לא אמות ולמות לא נתנני, פתחו לי שערי זה השער וגו'.</p> <p><b>מסכת פסחים דף קיט עמוד א-</b> אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: אודך כי עניתני - אמר דוד, אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה - אמר ישי, מאת ה' היתה זאת - אמרו אחיו, זה היום עשה ה' - אמר שמואל, אנא ה' הושיעה נא - אמרו אחיו, אנא ה' הצליחה נא - אמר דוד, ברוך הבא בשם ה' - אמר ישי, ברכונם מבית ה' - אמר שמואל, אל ה' ויאר לנו - אמרו כולן. אסרו חג בעבתים - אמר שמואל, אלי אתה ואודך - אמר דוד, אלהי ארוממך - אמרו כולן.</p>

## B] Scope of Prohibition regarding Shema

<p><b>תלמוד ירושלמי מסכת ברכות ה'ג</b> - א"ר שמואל בר רב יצחק [תהילים ס"ג/ב] "כי יסכר פי דוברי שקר" - הדא דאמר בציבורא אבל ביחיד תחנונים הן.  <b>תוספות</b> [ברכות דף לד עמוד א ד"ה אמר מודים מודים משתקין אותו] - ירושלמי הדא דתימא בצבור אבל ביחיד תחנונים הם.</p>	<p><b>רש"י</b> [מסכת ברכות דף כג עמוד ב] - וכל האומר שמע שמע כאילו אומר מודים מודים, והני מילי כדאמר מילתא מילתא ותנייה. אבל הקורא פסוק מק"ש וכפולו = הרי זה מגונה אבל שתוקי לא משתקין ליה:</p>
<p><b>ב"ח</b> [שם ס"א/ז] - מיהו נראה דוקא באומר שמע שמע בקול רם משום דנראה לשומעים כשתי רשויות, אבל בלחש יכול לומר פעם שניה אי לא כוין דעתיה בראשונה ואף חייב לחזור ולומר פסוק ראשון בכוונה כיון דאינו יוצא ידי חובת ק"ש בראשונה ... וכן משמע הלשון שאמר האומר שמע שמע משתקין אותו דאלמא בדכפליה בקול רם ונראה לשומעים כשתי רשויות משתקין אותו אבל בלחש חייב לחזור ולומר אי לא כוין דעתו בראשונה. וכך כתב בספר חסידים סימן י"ח ולפי זה נראה דהירושלמי דמחלק בין ציבור ליחיד והתוספות שם (לד א ד"ה אמר מודים) הביאוהו הוא עיקר דכיון דאיסורא ליכא אלא משום דנראה לשומעים כשתי רשויות ולכן משתקין אותו השומעים א"כ כשמתפלל ביחיד דליכא שומעים אפילו בקול רם יכול לומר שמע שמע אי לא כוין דעתיה מעיקרא</p>	<p><b>טור</b> [אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן סא] - ואיתמר בירושלמי דווקא בציבור אבל ביחיד שרי. ונראה שאין לחלק בגמרא דידן אינו מחלק. והא דתניא "האומר שמע שמע הרי זה מגונה" ומשמע אבל שתוקי לא משתקין ליה ומשני בגמרא הא דאמר פסוקא וכפליה והא דאמר מלה וכפלה ופירש"י (כשכופלא) הפסוק משתקין אותו דמיחזי כשתי רשויות (א) אבל כשכופל המלה אין משתקין אותו אבל הוא מגונה... ורב אלפס פירש בהפך כשכופל המלה משתקין אותו וצריך לחוש לדברי שניהם, ואם כופל כל הפרשה אין לחוש (ב)</p>

## C] In Other places in Davening

<p><b>מגן אברהם</b> [או"ח ס"א/ט] - וב"ח כתב כיון שכל הקהל אומרים אותו ליכא קפידא וכמ"ש בב"י ע"ש. ואישתמיטתיה גמרא פ"ד דסוכה [נ"ג]: שהיו אומרים אנו ליה וליה עינינו ופריך בגמרא והא אמרינן האומר שמע שמע משתקין אותו, והתם כולם היו אומרים אותו: <b>אע"כ אפילו כל הקהל אומרים אותו אסור: ערוך השולחן</b> [אורח חיים נ"ג/ג] - והרבה יש לדבר בעניני החזנים בזמן הזה בעוונותינו הרבים אבל כשם שמצוה לומר וכו' <b>ואסור לכפול התיבות:</b>  <b>המהר"ם שיק</b> [או"ח לא] - על דבר החזנים המזמרים וכופלים התיבות וכו', ... וגם עלי רע המעשה הזה, וכבר האריך בזה התבואות שור על מסכת ראש השנה, והביא הקרא ד"נתנה</p>	<p><b>ב"ח</b> [שם ס"א/ז] - ומה שנהגו לומר במקצת מדינות וקהילות "שמע שמע" בסליחות באשמורת הבוקר וכן בנעילה ביום הכיפורים התוספות לשם וכן הרבה גדולים כתבו דלא יפה הם עושים ורבינו בשם ר"י כתב שצריך לשתק אותם והוא תימה גדולה דמשמעות הסוגיא פרק אין עומדין משמע דדוקא ביחיד האומר לבדו בפני רבים שמע שמע משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות וכדפירשתי אבל כשכל הציבור אומרים שמע שמע לעורר כל ישראל על ייחוד שמו יתעלה ואומרים אותו שלש פעמים באם לא כוין דעתיה בראשונה = יכוין דעתו בשנייה, ואי לא כוין בשנייה = יכוין בפעם שלישי. אי נמי אומרים אותו שלש פעמים להראות דתלתא זימני הוי חזקה שאנו מוחזקין בייחוד שמו יתברך, שלזאת הכוונה אנו אומרים אותו ביום הכיפורים בנעילה ובאשמורת הבוקר ג"כ תקנוהו בסליחה על הגזירות והשמדות שהיו מקדשים השם ואומרים בקול רם שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ומזכירין אותן הגזירות בסליחות לתקוע בלב כל ישראל שימסור נפשו על קדושת שמו יתעלה טוב הדבר מאוד ועל זה וכיוצא בזה לא אמרו חכמים שלא לומר שמע</p>
---	--

**D] Conclusion in the Poskim of our Generation**

**שו"ת חבל נחלתו** [ג/ב]- חזרה על מילים ומשפטים בגלל ניגונים בפיוטים ותפילות... נאמר במשנה בברכות (פ"ה מ"ג, לג ע"ב): "האומר... מודים מודים – משתקין אותו"... ובהמשך: "אמר רבי זירא, כל האומר שמע שמע – כאומר מודים מודים דמי... נראה לכאורה, שמשתקים אותו דוקא בשתי תפילות אלו משום שדוקא בהן נראה כמודה לשתי רשויות... אולם הריטב"א (סוכה נג ע"ב) כתב: "כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי ומשתקין אותו. פי' אלמא מודים מודים דתנן התם לאו דוקא אלא כל כיוצא בו ואף זה בכלל, והיינו דלא אותבינן סתם ממתניתין דמודים מודים גרידתא ואיצטרכין לפירושא דרבי זירא, וכולהו ליתנהו אלא בצבור ומשום חשדא אבל ביחיד שרי עד דמכוין דעתיה וכן מפורש בירושלמי."

רבינו יונה (על רי"ף ברכות נג ע"ב) כתב: "וכל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי, ואמרינן בגמ' הא דאמר מילתא מילתא וכופלה הא דאמר פסוק פסוק וכופלו, ופי' הרי"ף ז"ל דכשאמר מילתא מילתא משתקין ליה דדמי לב' רשויות וכשאמר כל הפסוק וכופל אח"כ מגונה הוא דהוי אבל שתוקי לא משתקין ליה ורבי צרפת ז"ל מפרשים בהפך שאם אמר כל הפסוק וכופלו משתקין אותו אבל כשאומר מלה אחת בלבד וכופל אין משתקין אותו דדמי כמי שלא כוון תחלה וחוזר פעם אחרת בכונה. ולפי זה הפי' קשה מה שנהגו לכפול [כד ע"א] בסליחות פסוק של שמע ישראל אלא שאומרים שכוין שמנהג אבותיהם בידיהם מכמה שנים ואומרים אותו כל הקהל מוכחא מילתא שאינם עושין לכוונת ב' רשויות ולא חיישינן להכי, וכן מה שאומרים כמה פעמים ה' הוא האלהים כיון שמצינו שהפסוק כופל אותו אין לחוש."

בתלמוד ירושלמי (ברכות פ"ה ה"ג) מסבירים את המשנה כך: "מודים מודים משתקין אותו, א"ר שמואל בר רב יצחק (תהילים סג, יב) כי יסכר פי דוברי שקר. הדא דאמר בציבורא אבל ביחיד תחנונים הן". מפרשי הירושלמי פרשו שטעם הירושלמי הוא משום שתי רשויות. והירושלמי התיר ביחיד לחזור אפילו כמה פעמים ולא חילק בין חזרה על מילה או על פסוק.

וכתב על כך בבית הבחירה למאירי (ברכות לג ע"ב): "ובתלמוד המערב פירשו דוקא בצבור אבל יחיד תחנונים הם ואם לא כיון חוזר וכופלו, ומכאן סמכו לומר שאף בתוארים כן כמו שנבאר בסמוך". וכן הביאו את הירושלמי בתשובות הגאונים החדשות (עמנואל

**שו"ת אגרות משה** [אורח חיים חלק ב סימן כב]- הנה בדבר החזנים שכופלין איזה תיבות בחזרת הש"ץ ודאי אין רוח חכמים נוחה מהם וכבר צוחו קמאי דקמן ולא הועילו והחזנים עושין את שלהם אף חזנים שומרי תורה. כי הפסק אין בזה כשרק החזירו עוד פעם ואמרו כסדר התפלה, דאם היה הפסק אף באם אחד לא נתכוין באיזה תיבות שודאי אף בהברכות שיוצאין גם בלא נתכוין טוב יותר קודם שאמר השם של החתימה לחזור ולומר ואם היה הפסק היה אסור כיון שיוצא גם בלא מתכוין. אבל הוא דוקא כשחוזר ואומר כסדרן, דאם הוא אומר לנגונו שלא כסדר הברכה יש חשש הפסק, כמו שיש חזנים שאומרים בישמחו וקוראי עונג שבת וקדשתו שבת. ומסתבר שהוא הפסק. וכן יש שאומרים בברכת יוצר כי הוא לבדו פועל גבורות כי הוא לבדו עושה חדשות הוא הפסק כיון שאינו אומר כסדר הברכה. ולענין אם צריך לחזור לראש הברכה נראה לפום ריהטא שבאם יש פירוש להדברים שאומר כגון בכי הוא לבדו א"צ לחזור לראש. ואם יש פירוש שקר כגון ויתענגו מטובך שבת צריך לחזור לראש שהמטובך קאי על מטוב הקדוש ברוך הוא ולא על מטוב שבת. ואם אין פירוש כלל להדברים תליא אם לא היה במתכוין אלא על ידי רהיטות הנגינה אמר זה הוי זה רק כאיתקל מלוליה שא"צ לחזור, ואם ככוונה יסד לנגן כן, הוא כאומר בעלמא דברים אחרים שצריך לחזור.

ולכן לענין אם צריך להשתיק אם הוא באופן שאומר כסדרן כשחוזר אף שאין רוח חכמים נוחה מזה אין צריכין, דהא רק על מודים מודים משתקין מהטעם דמיחזי כשתי רשויות ולא מטעם שלא אמר כהנוסח שתיקנו חכמים, וכן במוסיף שבחים משתקין מהטעם דגנאי הוא לו כדאיתא בברכות דף ל"ג משמע דבליכא טעם להשתיקם על מה שכפל והוסיף אף שאין זה בנוסח שתיקנו לנו אין משתקין אף שודאי אינו עושה כהוגן. וגם הא מפורש שם שגם כשהוא מגונה אין משתקין אם לא נראה כב' רשויות.

והנה לכאורה יש לדחות דבמודים מודים משתקין אף בלא נתכוין בפעם ראשון אף שבעצם ה"ל לחזור ולומר מודים, מ"מ משתקין אותו מטעמא דמיחזי כב' רשויות כדאמר התם אביי חברותא כלפי שמיא על הא דלא נתכוין מתחלה, אבל בשארי דברים אם לא נתכוין יכול לומר פעם אחרת דפעם ראשון הוי כליתא ואף במקום שיצא אף בלא כוונה מ"מ בשביל

**שו"ת יחיה דעת** [חלק ב סימן ה]- כמו כן יש להזהיר את החזנים יראי ה' וחושבי שמו לבל יכפלו תיבה אחת מברכות התפלה פעמיים או יותר לצורך שיווי המשקל של המנגינה, הן בתפלה והן בקדיש וקדושה, וכעין מה שאמרו בגמרא (ברכות לג): האומר שמע שמע משתקים אותו. וכן מודים מודים משתקים אותו. וכתב בשו"ת מהר"ם שיק (חלק אורח חיים סימן לא), שהוא הדין בכל התפלה שאסור לכפול תיבה אחת פעמיים. ויש גם כן איסור בזה משום הפסק. וכן פסק הגאון רבי יוסף ענגיל בשו"ת בן פורת חלק ב' (סימן ז). וכן פסק בשו"ת פקודת אלעזר (סימן כה), ובשדי חמד (אסיפת דינים מערכת הפסק). ועוד. וראה עוד בשו"ת אגרות משה פיינשטיין (חלק אורח חיים סימן כב) [ובספר הרבי בישראל על האדמו"ר מרחובות (עומד שכא) כתב, ששאל מהגאון החזון איש על מה שנהג (האדמו"ר) לכפול בברכת שהחיינו שלש פעמים תיבת שהחיינו, והשיב לו שאין בזה שום חשש של הפסק, ונחה דעתו בזה. ואין דבריו נכונים להלכה ולאו מר בריה דרבינא חתים עליה]. והמזהיר והמזהר ירבה שלומים כנרה.

**שו"ת יביע אומר** [או"ח וז"ד]- ולענין השאלה אם מותר לכפול תיבות תפלה ושאר דברים שבקדושה להתאמת משקל הנגינה. הנה בברכות (לג): מודים מודים משתקין אותו, א"ר זירא האומר שמע שמע כאומר מודים מודים, מיתבי הקורא את שמע וכופלה ה"ז מגונה, הא שתוקי לא משתקינן ליה, לא קשיא הא דאמר מילתא מילתא ותני לה, הא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה. ופרש"י, שאם חוזר ושונה כל תיבה ותיבה מגונה הוי אבל לא משתקינן ליה, שאין זה דומה למקבל עליו ב' מלכיות אלא כמתלווץ, אמר פסוק שלם ותני ליה משתקינן ליה דמחזי כשתי רשויות. ע"כ. ולכא' לפרש"י כיון דה"ט שהכופל תיבה הוי כמתלווץ, ה"נ בכל התפלה וסדרי קדושות יש להקפיד על כך, שהוא כמתלווץ ומשחק במלים. ודמי למ"ש ביומא (מז) השתא לפני מלך בשר ודם אין עושים כן לפני מלך מה"מ הקדוש ברוך הוא עאכ"ו. ואף להתוס' שפירשו להיפך שבכופל תיבה משתקין אותו, דמחזי כב' רשויות, נראה שגם בשאר תפלה יש להקפיד על כפילת תיבות, ולכל הפחות מגונה הוי דמחזי כמתלווץ. ואפילו על כפילת פסוק כל הנשמה תהלל יה הללויה, בפסוקי דזמרה, ופסוק ה' ימלוך לעולם ועד, שבסוף השירה, צידד בארחות חיים (הל' מאה ברכות ס' לא), שמנהג טעות הוא, משום דהוי כאומר שמע שמע משתקים אותו, ע"ש. ואף שאנו נוהגים לכופלם, התם ה"ט כדי להזכיר שפסוק כל הנשמה תהלל יה הוא

[אופק] סי' לו), בפ"י ר"נ גאון בברכות, תוס' ברכות (לד ע"א), ריטב"א (הו"ד לעיל), ורע"ב בברכות.

ובהמשך כתב המאירי: "וראשוני הגאונים כתבו דוקא בתפלה אבל בבקשות ותחנונים כל שאינו טועה ירבה בשבחיו כמה שירצה וכן המנהג."

ונראה חידוש בדברי המאירי שכן דוקא בתפילות או בברכות שיש להם מטבע מדברי חכמים אין לשנות ואין להוסיף, אבל בבקשות, או בדברי שבח או תחנונים שאין מטבען קבוע מן התורה או מאנשי כנסת הגדולה נראה שמותר להרבות בשבחים.

בסוכה (פ"ה מ"ג, נא ע"ב) מסופר על מצות שאיבת המים לניסוך המים בסוכות: "הגיעו לשער היוצא ממזרח, הפכו פניהן ממזרח למערב ואמרו: אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל ההיכל ופניהם קדמה, ומשתחיים קדמה לשמש, ואנו ליה עינינו. רבי יהודה אומר: היו שובין ואמרין אנו ליה וליה עינינו."

ובגמרא (נג ע"ב): "אנו ליה וליה עינינו כו'. איני? והאמר רבי זירא: כל האומר שמע שמע כאילו אמר מודים מודים! – אלא הכי אמרי: המה משתחיים קדמה, ואנו ליה (אנחנו מודים), ועינינו ליה מיחלות." ומפרש רש"י:

"שמע שמע – פסוקא פסוקא – ותני ליה." "כאומר מודים מודים – דתנן (ברכות לג, ב): משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות."

"אנו ליה משתחיים וליה עינינו מיחלות – דכיון דאתרי מילי קמדכר ליה תרי זימני, ולא אחדא מילתא תרי זימני – לית לן בה."

והמאירי (סוכה נ ע"א) כתב: "וכשיצאו הפכו פניהם למערב לצד העזרות וההיכל והיו אומרים אבותינו שהיו במקום הזה בבית ראשון היו הפוכים אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה שהיו מעובדי החמה אבל אנו ליה עינינו ור' יהודה חולק לומר שכופלים היו בלשון זה, והקשו לו בגמרא ממה שאמרו מודים מודים משתקין אותו ותירצו אנו ליה משתחיים ועינינו ליה מיחלות, ונמצא שאינו מחזירו אלא לענין אחר ואין בענין זה חשש הודאה לשתי רשויות"

המעשה רוקח (הל"ק ק"ש פ"ב) מביא דעת רש"י וסיעתו ודעת הר"ף והרמב"ם וסיעתם בפירוש מילתא מילתא ופסוק, ומסיק: "על כן יש ליזהר שלא לכפול מעולם לא פסוק ולא תיבה זולת פסוק ה' הוא האלהים שאומרים אותו שבעה פעמים ביום הכפורים שהותר להדיא אליבא דכו"ע משום דאשכחן ליה בקרא גבי אליהו וירא כל העם ויפלו על פניהם

המעלה לומר בכוונה אין להחשיבו כמשנה מנוסח שתיקנו חכמים, אבל החזנים שכופלין בלא צורך אולי יש להשתק בכל אופן שכופל. אבל לא משמע הכי בגמ' דהא ר"פ הקשה לאב"י ודלמא מעיקרא לא כיוון דעתיה ולבסוף כיוון דעתיה, הרי היה סבור שבאם האמת כן שלא כיוון דעתיה מעיקרא אין משתקין, ופ"י המשנה לענין מודים והא דר"ז לענין שמע דאיירי בסתמא שלא ידוע משתקין וע"ז הקשה דאין להשתקו בסתמא דיש לתלות מצד חזקת כשרות דלא כיוון דעתיה מעיקרא מלחשדו ח"ו בכפירה ומינות וא"כ לא היה לן להשתקו, ואם כל הדין דמודים מודים ושמע שמע משתקין דבכה"ג בדברים אחרים אין משתקין, איירי דוקא בלא כיוון דעתיה מעיקרא לא היה שייך להקשות בלשון ודלמא דהא איירי בברור שלא כיוון דעתיה ומ"מ משתקין ואם ר"פ סובר בסברא דיש לו לחזור כשלא כיוון דעתיה מעיקרא ולא להשגיח על מה שמיחזי כב' רשויות היה לו לאקשויי בלשון ואמאי משתקין הא לא כיוון דעתיה מעיקרא, אלמא דלר"פ שהיה סבור שלצורך אין משתקין אף במודים ושמע איירי מתני' והא דר"ז בשלא לצורך ומ"מ רק במודים מודים ושמע שמע משתקין ולא בדברים אחרים. ואב"י לא פליג עליה בזה אלא שמתרץ ונותן טעם על מה שמשתקין אף בסתמא ואף בודאי לא כיוון דעתיה מעיקרא משום שהוא חברותא כלפי שמיא שלא להתכוין באלו שיש לטעות ח"ו בדבריו. אבל גם לדידיה גם בכיוון דעתיה מעיקרא אין משתקין אלא במודים ושמע ולא בשא"ד דלא מצינו שפליג על ר"פ בזה.

והנה לכאורה יקשה דהא משם איכא ראייה דבשאר דברים אינו מגונה ג"כ דהרי רק בק"ש תניא שה"ז מגונה בכפל אף באופן שלא מיחזי כב' רשויות, משמע דבשא"ד ליכא שום קפידא דלא דככתבתי שאין רוח חכמים נוחה מזה ואולי זהו טעם החזנים שכופלין בשא"ד. אבל אינו כלום דעל מגונה לא הקשה ר"פ משום דאיירי אף בלא כיוון דעתיה מעיקרא שבק"ש הוא מגונה אף שהאמת כן שמוכרח לחזור דמ"מ הוא מגונה על שלא כיוון דעתיה והוצרך לחזור דידע על זה טעם אב"י, ובשא"ד אינו מגונה אם לא נזהר לכווין דעתו ויצטרך לחזור, אבל לחזור שלא לצורך גם בשא"ד הוא מגונה על שמשנה מנוסח שתיקנו חכמים. וקצת משמע מסוכה דף ל"ח דבפסוקי הלל מאודך ולמטה תנן מקום שנהגו לכפול יכפול לפשוט יפשוט, דבמקום שנהגו לפשוט יש קפידא שלא יכפול וא"כ כ"ש שיש קפידא בברכות שלא לכפול. ומוכרח זה לרש"י דמפרש דמגונה הוא בחוזר תיבה תיבה ולא משתקין וכתב הטעם משום שדומה למתלוץ, וטעם זה שייך גם בכל דבר שכופל תיבה תיבה, וא"כ אף

הפסוק האחרון של פסד"ז, ופסוק ה' ימלוך לעולם ועד הוא הפסוק האחרון של השירה, וכמ"ש הארחות חיים שם בטעם הנוהגים כן, הלא"ה בודאי שאין להתיר כפילת תיבות ופסוקים שלא לצורך של כוונת התפלה. וכן בקדש חזיתיה להגאון מהר"ם שיק (חאו"ח סי' לא), שהתמרמר מאד על החזנים שמזמרים וכופלים תיבות כמה פעמים לבסם קולם בזמרתם, אפ"י בתפלת י"ח ובקדושה, וקרא עליהם המקרא: נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה, כי דבר זה אסור מן הדין וצריך לגעור בהם ולמחות בידם לבל יוסיפו לעשות כן, והביא הטעם הנ"ל, והוסיף, שכיו"ב כתב הט"ז (סי' תק"ס סק"ה), שהמזמרים קדיש בסעודה בניגון, חטא גדול הוא, וע"ז אמרו (סנהדרין קא) שהתורה חוגרת שק עליהם, ואומרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנים בו לצים. וגם יש לחוש משום הפסק בתפלה וכו'. ע"ש. ושפתים ישק משיב דברים נכוחים. (וע"ע במש"כ כיו"ב בשו"ת יביע אומר ח"ג סי' טו אות ה). ומיהו מ"ש המהר"ם שיק שם שיש בזה גם משום בל תוסיף, לכאורה אינו מוכרח, דדמי למ"ש התוס' (ר"ה טז: וכו'): דבעשיית מצוה אחת כמה פעמים ליכא בל תוסיף. ומ"ש המהר"ם שיק ע"ז שאינו מוסכם, וציין לד' המג"א סי' לד סק"ג שהמניח ב' זוגות תפלין כשרים עובר על בל תוסיף, יש לחלק דהתם כשמניחין בבת אחת לשם מצוה, משא"כ בזה אחר זה. וע' משנ"ב בבאה"ל (סי' לד). ובשו"ת אגרות משה (חאו"ח סי' יג). (וע"ע להגאון מהר"ח פלאג'י בשו"ת חיים ביד סי' ע"ז. ודו"ק). ובהכי ניחא מה שהקשה המהר"ם שיק שם דל"ל לומר שהכופל פסוק שמע ישראל משתקין אותו מטעם דמחזי כשתי רשויות, תיפוק ליה משום בל תוסיף. ולפמש"כ לק"מ. ודו"ק כי קצרתי. עכ"פ עצם פסק ההלכה של המהר"ם שיק נכון וברור. וכן מצאתי להגאון ר' יוסף ענגיל בשו"ת בן פורת (סי' ז) שכתב, ששליחי צבור של זמנינו בעוה"ר כופלים תיבות להראות יופי נגינתם ונועם קולם, וזה בודאי אסור גמור, שהוא הפסק גמור בתפלה, ועוד שהרי המתפלל צריך לכוין לבו לשמים, ולכל הפחות בברכות אבות צריך כוונה לעיכובא, כמבואר בברכות (לד:), ואלו הש"צ מסירים כוונתם בשאט נפש מענין התפלה, וכל כוונתם ומחשבתם רק ליופי הנגינה, ובעוה"ר הרבנים שומעים ואינם מוחים וכו', ע"ש. גם הגאון ר' אלעזר לעוו בשו"ת פקודת אלעזר (חאו"ח סי' כה) אשתפוך חמימיה על החזנים הנ"ל, ומפיו לפידים יהלוכו נגד העושים כן, וכתב, שאפילו במקום שאין לחוש להפסיק, כגון ביקום פורקן וכיו"ב, הכופל תיבות מאוס הוא, כי מי יהין לדבר בשפת עלגים בכפילת תיבות פעמים רבות לפני מלך בשר ודם, ועאכ"ו לפני ממ"ה הקדוש ברוך הוא, וכ"ש בתפלה עצמה שאינו רשאי להפסיק בכפילת

ויאמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים' וכמ"ש התוס' ועיין למרן והמפרשים ז"ל.

כתב באורחות חיים (הל' מאה ברכות סי' לא) שנהגו לכפול את הפסוק "כל הנשמה תהלל..." שבסוף פסוקי דזמרה. ומסביר: "ויש שנהגו לכפול זה הפסוק והטעם מפני שהוא פסוק אחרון של הלל כדי להזכיר שהוא נשלם והפסוקים שאומרים אח"כ אינם מן ההלל, וכן עושין בסוף שירת הים כופלין לה' ימלוך לעולם ועד להזכיר שבו נשלמה השירה והפסוקים שאומרים אחריה אינם מן השירה וי"א שטעות הוא בידם כי הם כאומרים שמע שמע שמשותקין אותו, ולפי זה מה שנהגו בכמה מקומות לכפול פסוק שמע ישראל בימי תחנונים קשה, אלא שי"ל דכיון שמנהג אבות הוא מכמה דורות מוכחא מילתא שלא לכוונת ב' רשויות הוא ואין חוששין לכך. וכן הטעם נמי בפסוק ה' הוא האלהים."

עולה מדברי האורחות חיים שיש פסוקים ותפילות שנהגו לכפול בהם ובהם אין משתקים וממשיכים במנהג אבל בשאר מקומות משמע שאין עושים כן.

הטור (או"ח סי' סא) מביא את שתי שיטות הראשונים ואינו פוסק כירושלמי. ופסק: "האומר שמע שמע פירוש שני פעמים משתקין אותו שנראה כשתי רשויות ואיתמר בירושלמי דוקא בציבור אבל ביחיד שרי. ונראה שאין לחלק בגמרא דידן אינו מחלק. והא דתניא האומר שמע שמע הרי זה מגונה ומשמע אבל שתוקי לא משתקין ליה ומשני בגמרא הא דאמר פסוקא וכפליה והא דאמר מלה וכפלה ופירש"י כשכופל הפסוק משתקין אותו דמיחזי כשתי רשויות אבל כשכופל המלה אין משתקין אותו אבל הוא מגונה, ורב אלפס פירש בהפך כשכופל המלה משתקין אותו וצריך לחוש לדברי שניהם, ואם כופל כל הפרשה אין לחוש. וכתב ר"י שצריך לשתק אותם שאומרים באשמורות שמע שמע."

הבית יוסף (או"ח סי' סא, יא) מביא את שתי השיטות ומוסיף: "ונכון ליזהר מלכפול מילתא ולא פסוקא: כתב הכלבו (סי' יד ע"ג) ודוקא בפסוק ראשון אבל מכאן ואילך אין לחוש וכן כתב סמ"ק בסימן ק"ד (עמ' עח)". ובניגוד לריטב"א הו"ד לעיל שה"ה לכל פסוק היינו דוקא בפסוק ראשון.

עוד מביא הב"י (יב, א): "כתוב באהל מועד (שער ק"ש דרך א נתיב ז) האומר אמן אמן כאומר שמע שמע, ואיני יודע מנין לו, ועוד דהא קרא כתיב (תהלים פט, נג) אמן ואמן ואף על גב דהתם כתיב באמן תנינא וי"ו נראה דאפילו בלא וי"ו נמי אין קפידיא אי אמר אמן אמן תרי זימני."

לפירוש הרי"ף והרמב"ם נמי יש לפרש כן. ואף אם נימא לפירושם שבפסוקא פסוקא אינו גם מגונה משא"ד דרך בק"ש שבתיה תיבה משתקין הוא מגונה בכל כפילא כדי שלא יבא לכפול באופן שמשתקין ולא בשא"ד, נמי לא קשה משום דמגונה הוא גרוע מאין רוח חכמים נוחה מזה ששמע מהא דסוכה. אבל יותר נראה כדכתבתי דגם זה הוא מגונה.

והנה לכאורה יש מקום לפרש דגם לאביי מייירי בסתם שמתרץ דלא יתלו שהוא מחמת שלא נתכוין מעיקרא מצד חזקת כשרות מאחר שגם שלא להתכוין הוא עולה דחברותא כלפי שמיא, ויהיה ראייה רק דבשא"ד בסתמא אין משתקין משום דיאמרו דמעיקרא לא כיוון דעתיה אבל בידוע שהוא שלא לצורך כהא דחזנים משתקין אף בשא"ד. אבל לא מסתבר כלל לומר כן דאף אדם שלא זהיר מלהתכוין ודאי יש לו נמי חזקת כשרות שאינו מהכופרים והמינים ח"ו דחשוד לקל הא אינו חשוד לחמור ובפרט בענין כוונה שהוא דבר קשה מאד עד שהתוס' כתבו בברכות דף י"ז אף על דורם שאנו בשום פעם אין מכוונים היטב. וניחא לפ"ז מה שבכ"מ פ"ב מק"ש הי"א איתא שכשלא נתכוין מעיקרא לא יחוש על מה שמגונה, משמע דעל מה שמשתקין הוא אף בידוע שלא כיוון דעתו מעיקרא לא יחזור, ואם נפרש דאיירי בסתם הרי אף באופן שמשתקין יחזור, אלא הוא משום שא"א לפרש כן באביי, אלא דאף בידוע שלא נתכוין אסור לו לכפול באופן שמשתקין כדפירשתי תחלה. וממילא הוא ראייה ממה שלא פליג על ר"פ דבשא"ד אין משתקין. ידידו מוקירו, משה פיינשטיין.

תיבות, דהוי הפסק גמור, ומשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות, ובעוה"ר בזה"ז היראה נתמעטה והעזות גוברת, והחזנים עושים מה שלבם חפץ ואין משגיחים על דברי חכמים, וכבר צווחתי ככרוכיא /ככרוכיא/ נגד זה ולית דמשגח בי, ע"ש. וע"ע בשו"ת הלל אומר (סי' קצב). ע"ש.

עוד הביא שם: "ואם כופל כל הפרשה אין לחוש. כן כתוב בסמ"ק (סי' קד) וזה לשונו ואם כפל כל הפרשה כולה אין להקפיד כדאשכחן דרבי זירא קרי והדר קרי ובהגהות מיימוניות פ"ב מהלכות ק"ש (דפוס קושטא) אבל אם קרא כל הפרשה וחזר וקראה מזה לא דיבר כלום ובירושלמי (ברכות פ"א ה"א) יש ר' זעירא קרא וחזר וקרא ושמא התם דילמא דוקא על מטתו שרי ובמקום אחר מצאתי בירושלמי (מגילה פ"ד ה"י) זאת אומרת בציבור אבל ביחיד מותר בה"ג עכ"ל וכן כתב סמ"ג (עשין יח ק.) והה"ר מנוח (פ"ב הי"א ד"ה קרא) כתב והוא הדין שאם כפל כל הפרשה שמשתיקין אותו ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב וזה לשונו כתב בה"ג (ברכות ב.) דוקא על מטתו יכול לכפול כל הפרשה אבל במקום אחר לא אבל הרב אמר שהדין שוה בהם אבל על כל פנים צריך לחוש אפילו בהכפל הפרשה שמי יאמר לנו שמה שהיה כופל כל הפרשה רצה לומר אפילו פסוק ראשון שמא מה שהיה חוזר וקורא הוא מפסוק ראשון ואילך עכ"ל וראוי לחוש לדבריו."

ובאות יא כתב: "וכתב ר"י שצריך לשתק אותם שאומרים באשמורת שמע שמע. התוספות כתבו בפרק אין עומדין (לד. ד"ה אמר פסוקא) אותם בני אדם שאומרים שנים או שלשה פעמים שמע ישראל ביום הכיפורים משתיקין אותם (לפר"י) [לפירוש רש"י] ולפירוש ר"ח מגונה מיהא הוי או שמא אין לחוש רק כשקורא ק"ש בעונתה ומקבל עליו עול מלכות שמים ומכל מקום טוב שלא לומר ע"כ והרא"ש (סי' טז) כתב על פירוש רש"י ולפיכך אותם בני אדם שאומרים ביום הכיפורים אחר סיום תפלת נעילה שני פעמים או שלש שמע ישראל משתיקין אותם דמיחזי כשתי רשויות עכ"ל. וה"ר יונה (כג: ד"ה וכל) כתב דלפי פירוש רש"י קשה מה שנהגו לכפול בסליחות פסוק של שמע ישראל אלא שאומרים שכיון שמנהג אבותיהם בידיהם מכמה שנים ואומרים אותו כל הקהל מוכחא מילתא שאינם עושים לכוונת שתי רשויות ולא חיישין להכי עכ"ל ומה שטען להתיר מטעם שאומרים אותו כל הקהל קשה בעיני דבירושלמי שכתב רבינו בסמוך משמע איפכא דקאמר דבציבור דוקא חששו לשתי רשויות וא"כ כל שאומרים אותו הקהל איכא למיחש טפי ושמא י"ל דהתם כשאומר אותו יחיד בציבור אבל כשהקהל כולו אומרים אותו ליכא למיחש למידי ולענין הלכה נקטינן כהנך רבוותא דאסרי."

ומביא עוד (יב, ב): "ולענין ה' הוא האלהים כתבו שם התוספות מה שאומרים אותו שבעה פעמים ביום הכיפורים וביום ערבה כנגד שבעה רקיעים משבחים לבורא שהוא דר למעלה משבעה מנהג כשר הוא וגם מצינו בקרא (מלכים א יח ט) שני פעמים ה' הוא

האלהים גבי אליהו וכן כתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל (שם.)

עולה מדברי הב"י שמחמיר לא לחזור, לא על מילה ולא על פסוק שלם ולא על פרשה שלמה, לא בציבור ולא ביחיד. (אם כי לא כתב שבכל פסוק או משפט בתפילה.)

חלק עליו הב"ח (או"ח סי' סא, ז): "מיהו נראה דוקא באומר שמע שמע בקול רם משום דנראה לשומעים כשתי רשויות אבל בלחש יכול לומר פעם שנייה אי לא כוין דעתיה בראשונה ואף חייב לחזור ולומר פסוק ראשון בכוונה כוין דאינו יוצא ידי חובת ק"ש בראשונה דלא כוין דעתיה וכדלקמן בסימן ס"ג וכן משמע הלשון שאמר האומר שמע שמע משתקין אותו דאלמא בדכפליה בקול רם ונראה לשומעים כשתי רשויות משתקין אותו אבל בלחש חייב לחזור ולומר אי לא כוין דעתו בראשונה וכך כתב בספר חסידים סימן י"ח ולפי זה נראה דהירושלמי דמחלק בין ציבור ליחיד והתוספות שם (לד א ד"ה אמר מודים) הביאוהו הוא עיקר דכיון דאיסורא ליכא אלא משום דנראה לשומעים כשתי רשויות ולכן משתיקין אותו השומעים א"כ כשמתפלל ביחיד דליכא שומעים אפילו בקול רם יכול לומר שמע שמע אי לא כוין דעתיה מעיקרא ומה שהשיג רבינו ואמר ונראה שאין לחלק דבגמרא דידן אינו מחלק עכ"ל אינו כלום דמדקאמר משתקין אותו אלמא דמיירי דאינו מתפלל ביחיד אלא ברבים והשומעים אותו (אומרים) [אומר] שמע שמע משתיקין אותו והכי נקטינן ודלא כרבינו והשלחן ערוך (ס"ט) שנמשך אחריו ולא כתב החילוק בין יחיד לציבור ולא כתב גם החילוק בין אומר בקול רם לאומר בלחש אלא כדפירשתי עיקר מיהו ביחיד נמי לא שרי אלא כשמתפלל ביחיד וליכא שומעין אותו אומר שמע שתי פעמים בקול רם אבל בדאיכא שומעין אסור אפילו כשמתפלל ביחיד כדפירשתי."

"ומה שנהגו לומר במקצת מדינות וקהילות שמע שמע בסליחות באשמורת הבוקר וכן בנעילה ביום הכיפורים, התוספות לשם וכן הרבה גדולים כתבו דלא יפה הם עושים ורבינו בשם ר"י כתב שצריך לשתק אותם והוא תימה גדולה דמשמעות הסוגיא פרק אין עומדין משמע דדוקא ביחיד האומר לבדו בפני רבים שמע שמע משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות וכדפירשתי אבל כשכל הציבור אומרים שמע שמע לעורר כל ישראל על ייחוד שמו יתעלה ואומרים אותו שלש פעמים באם לא כוין דעתיה בראשונה יכוין דעתו בשנייה ואי לא כוין בשנייה יכוין בפעם שלישי אי נמי אומרים אותו שלש פעמים להראות דתלתא זימני הוי חזקה שאנו מוחזקין בייחוד שמו יתברך שלזאת הכוונה אנו אומרים אותו ביום הכיפורים בנעילה ובאשמורת הבוקר

ג"כ תקנוהו בסליחה על הגזירות והשמדות שהיו מקדשים השם ואומרים בקול רם שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ומזכירין אותן הגזירות בסליחות לתקוע בלב כל ישראל שימסור נפשו על קדושת שמו יתעלה טוב הדבר מאוד ועל זה וכיוצא בזה לא אמרו חכמים שלא לומר שמע שמע ועל כן אין לשום חכם וגדול לבטל המנהג במקומות ומדינות שנהגו כן ודלא כמו שכתב ב"י כאן ופסק כך בשלחן ערוך (סי"א) ללמד אותם שלא יאמרוהו."

השולחן ערוך (או"ח סי' סא סי"א) פסק כדעתו: "האומרים באשמורת בסליחות ובי"כ בתפלת נעילה ב' פעמים פסוק שמע ישראל, יש ללמדם שלא יאמרו."

והמגן אברהם (ס"ק ט) הקשה על הב"ח: "שלא יאמרו – וב"ח כתב כיון שכל הקהל אומרים אותו ליכא קפידא וכמ"ש בב"י ע"ש ואישתמיטתיה גמרא פ"ד דסוכה שהיו אומרים אנו ליה וליה עינינו ופריך בגמרא והא אמרינן האומר שמע שמע משתקין אותו, והתם כולם היו אומרים אותו אע"כ אפילו כל הקהל אומרים אותו אסור."

אולם באליה רבה (סי' סא ס"ק ז') חיזק דעת הב"ח: "יש ללמדם וכו'. אבל הב"ח [סוף ס"ז] כתב דאין לשום חכם וגדול לבטל המנהג במקומות שנהגו כן, דדווקא כשיחיד אומר אותו בפני הצבור אסור, אבל כשכל הצבור אומרים כן לעורר הכוונה שרי ע"כ. וקשה מדפריך הש"ס בסוכה דף (מ"ה) [נג ע"ב] על מתני' דאמרו אנו ליה וליה עינינו, איני והא כל האומר שמע שמע וכו', והתם בצבור אמרו מגלן (לבוש). וצ"ל דשאני התם דלא הוי עושים רק לשיר ושבח בעלמא ולא לעורר הכוונה. שוב נדפס ספר מג"א [סק"ט] ודחה הב"ח לגמרי, וכתב דאשתמיט לב"ח ש"ס הנ"ל, וליתא. גם נלענ"ד קצת ראייה לדברי הב"ח מסוכה דף מ"ה [ע"ב] דקאמר דאומרים ליה אנחנו מודים ולך אנו מקלסים, ולכאורה קשה הא הוי כאילו אמר שמע שמע. אלא דשאני בצבור, וכיוון דפרש"י שם זה לשונו, מודים לאו לשון הודו, אלא לשון תודה שאנו מודים בה ולא כופרים ע"כ, אפשר דהוי כמו קבלת עול מלכות שמים. עוד נ"ל לתרץ דכיוון שמפסיק בלך אנו משבחים לא הוי כאילו אמר שמע שמע בזה אחר זה. וכה"ג כתב של"ה [תמיד], נר מצוה ד"ה האומר] ונחלת צבי [סקי"א] דאותם הנוהגים לומר שמע וכו' בשעה שהש"ץ אומר ויעבור אין בכלל זה, מאחר שאין תיכף באמירתם ותמיד סליחה מפסיק, ע"כ. וראיתי בספר תאוה לעינים [סוכה שם] שמתרץ דלזה תיקן רש"י במה שכתב מודים לאו לשון הודו וכו', פירוש דבמודים איכא ב' פירושים או לשון הודייה או לשון מודים, כלומר שאינן כופרים, וא"כ פעם אחת לשון הודאה, והשני לשון מודים, וכיוון דכל חד הוי ענין אחר אין לחוש בכפל, ע"כ. ותימא דע"כ גם בראשון

אינו לשון הודאה, דא"כ קושיית הש"ס במקומה עומדת דהוי משתף שם שמים ומזבח. ונ"ל שלזה תיקן רש"י ופירש שאינו לשון הודאה. ועוד יש לתמוה עליו בענין זה, אלא שכוונת ספרי זה הוא בענין פסק הלכה. ולענין שאומרים שמע ישראל כשש"ץ אומר ויעבור, סיים בשל"ה דף רי"ג [שם] יישוב ומנהג טוב בעיני, כי אחד הוא בגמטריא י"ג, וראוי להזכיר בי"ג מדות. אבל ראיתי בלחם חמודות דף מ"א [פ"ה אות מח] נ"ל שהוא בכלל משתקין אותו, ולפחות מגונה הוא וראוי לבטלו ע"כ. וכבר כתבתי דהנחלת צבי כתב כשל"ה, ותימא שלא הזכיר מדברי הלחם חמודות. ועכ"פ נראה שאין למחות כלל בעושיין כן. גם נראה דבפעם ראשון וודאי יש לכל אדם לנהוג לאומרו. ולענין שאומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ג' פעמים ביום כיפור, כתב הט"ז [סק"ד] כיוון דקאי על שמע ישראל דאמר פעם אחת ליכא למטעי."

וכן בס"ק יח הוסיף ונטה לדעת הב"ח: "ב' פעמים אמן וכו'. אבל מותר לומר אמן ואמן בוי"ו כדכתיב בפסוק, לבוש. ק"ק א"כ מאי פריך בסוכה שם [נג ע"ב] על מתני' דאמרו אנו ליה וליה עינינו, הא ולי"ה בוי"ו קאמר. ויש לחלק. ולדינא משמע במג"א [סק"י] שיש לומר אפילו אמן אמן, ושכ"כ הבח"י בפ' בשלח [שמות יד, לא] דהכופל אמן אמן זוכה לשני עולמות. ועיינתי בבח"י וכתב וכל המכווין והכופל וכו', משמע דדווקא מכוין בעיניו, וא"כ מי שאינו מובטח שמכוין כראוי לא יעשה כן, דומיא קצת דשני תפלות דסי' ק"ז."

כאמור, מחלוקות אלו עסקו בחזרות על משפטים ומילים בתפילה מצד עצם התפילה ולא מצד המנגינה. ורבים הנוטים לאסור זאת.

ב. דעת האחרונים בענין חזרות החזנים

עסק בכך בהרחבה המהר"ם שיק (או"ח סי' לא) ודן על חזנים "שמזמריין וכופליין התיבות הרבה פעמים בזמירתן לבסם קולם". ומביא מדברי השואל: "ואף דאין משתקין אותו בשעת מעשה מכל מקום צריך למחות בו שלא יעשה כן בפעם אחרת כיון דהוי מגונה וכל תיבה ותיבה יש לה סוד מני ספור מאנשי כנה"ג ז"ל וכל המוסיף גורע."

מהר"ם שיק מביא חמישה טעמים לאיסור:

א] משום בל תוסיף – כשם שלכהן אסור להוסיף ברכה בברכת כהנים. ומביא שהרבה ראשונים מנו את התיבות בכל תפילה וברכה ועל כן מסכם: "ואף אם אין בזה איסור בל תוסיף דאורייתא ודאי עכ"פ אית ביה איסור בל תוסיף דרבנן וכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון."

ב] משום דוברי שקר – אם חוזר על מילה בקדושה או בתפילה מורה שלא כיוון



בפעם הראשונה וכן דברי הירושלמי  
בברכות (פ"ה ה"ג) על האומר 'מודים  
מודים' שמשתיקין אותו.

ג] חזרה על מילים היא הפסק ומתעסק  
בדברי זמר תוך כדי תפילה וקי"ל באו"ח  
סי' קד (ס"ה) שאם הפסיק ושהה כדי  
לגמור את כולה חוזר לראש, וכ"ש אם  
הפסיק בדיבור שאינו צורך התפילה.  
והשווה זאת למתעסק בין תקיעה  
לתקיעה.

ד] הט"ז הביא בסי' תקס סק"ה דאופן  
המזמרים קדיש וקדושה וכיוצא בהן  
עליהם אמרו חכז"ל במדרש שהתורה  
מקטרגת עליהן לפני הקב"ה עשאוני בניך  
כלי זמר, ואם בבתי משתאות אסור ק"ו  
במקום קדוש ובשעת התפילה שעושים מן  
התפילה זמר.

ה] משום 'הקריבהו נא לפחתך' וכשם  
שלפני מלך ב"ו לא יעשה כן, ק"ו לממ"ה  
הקב"ה שאין לחזור על מילים.

וכך כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב  
סי' כב): "הנה בדבר החזנים שכופלין  
איזה תיבות בחזרת הש"ץ ודאי אין רוח  
חכמים נוחה מהם וכבר צוחו קמאי דקמן  
ולא הועילו והחזנים עושין את שלהם אף  
חזנים שומרי תורה. כי הפסק אין בזה  
כשרק החזירו עוד פעם ואמרו כסדר  
התפלה, דאם היה הפסק אף באם אחד  
לא נתכוין באיזה תיבות שודאי אף  
בהברכות שיוצאין גם בלא נתכוין טוב  
יותר קודם שאמר השם של החתימה  
לחזור ולומר, ואם היה הפסק היה אסור  
כיון שיוצא גם בלא מתכוין. אבל הוא דוקא  
כשחוזר ואומר כסדרן, דאם הוא אומר  
לנגונו שלא כסדר הברכה יש חשש  
הפסק, כמו שיש חזנים שאומרים בישמחו  
וקוראי עונג שבת וקדשתו שבת. ומסתבר  
שהוא הפסק. וכן יש שאומרים בברכת  
יוצר כי הוא לבדו פועל גבורות כי הוא  
לבדו עושה חדשות הוא הפסק, כיון שאינו  
אומר כסדר הברכה. ולענין אם צריך  
לחזור לראש הברכה נראה לפום ריהטא  
שבאם יש פירוש להדברים שאומר כגון  
בכי הוא לבדו א"צ לחזור לראש. ואם יש  
פירוש שקר כגון ויתענגו מטובך שבת  
צריך לחזור לראש שהמטובך קאי על  
מטוב הקדוש ברוך הוא ולא על מטוב  
שבת. ואם אין פירוש כלל להדברים תליא  
אם לא היה במתכוין אלא על ידי רהיטות  
הנגינה אמר זה הוי זה רק כאיתקל  
מלוליה שא"צ לחזור, ואם בכוונה יסד לנגן  
כן, הוא כאומר בעלמא דברים אחרים  
שצריך לחזור."

עולה מדבריו שיש עתים שאף צריך  
לחזור על ברכתו או תפילתו, כאשר  
ניתנת משמעות שונה לברכתו או שנראה  
כמוסיף בה דברים בעלמא, ואם לאו אינו  
הפסק ולא צריך לחזור אולם חזרת תיבות  
בחזרת הש"ץ אינה רצויה.

והביא דברי האג"מ בספר הלכה לר"נ הופנר (דיני תפילת השחר עמ' ) והוסיף בה טעמים משום טירחא דציבורא, ומשום הפסק.

וכן בספר אור לציון (פ"ז סי' לט) כתב: "שאלה האם מותר לחזור בתפילה על מילה או מספר מילים כמה פעמים?"

ומשיב: "אם חוזר משום שלא כיוון בפעם הראשונה רשאי לחזור, אבל אין לחזור על מילה או מספר מילים לשם הניגון כדרך שעושים החזנים, וכל שכן שאין לחזור בשם ה', וכן אין לחתוך מילה לשם הניגון משום שנשמעת על ידי זה כשני מילים."

ובמקורות לדבריו כתב: "אף שלחזור על תיבה כדי לאומרה בכוונה מותר, וכן כתב באשל אברהם בוטשאטש בסוף סימן נ"א, מ"מ אין לחזור על תיבה רק בשביל הניגון, וכמו שהאריך בזה בשו"ת מהר"מ שיק בסימן ל"א, והובא בשד"ח אסיפת דינים מערכת הפסק אות ט'. ומ"מ אם שומע אחרים שכופלים התיבה לשם הניגון אין צריך למחות בידם וכבר הליץ עליהם בספר ערוך השולחן בסימן של"ח ס"ק ח' ע"ש... וכן אין לחתוך תיבה לשנים לשם הניגון, וכפי שכבר צווח הנודע ביהודה מהדו"ק חאו"ח סימן ב' על החזנים העושים כן ע"ש."

וכתבו בהליכות שלמה (תפילה פרק ט ס"ט): "שליח צבור המאריך בנגונים באמצע הברכה אף שאין זה משובח מכל מקום אין זה הפסק, אבל אם כופל התיבות ללא צורך כלל הרי זה הפסק ואין יוצאים בה ידי חובת ברכה וגם אין עובין אחריה אמון."

ושם העירו (הערה יד): "אף אם כופל התיבה מפני שלא כיוון בה כראוי או שמסופק אם אמר תיבה זו, אע"פ שבדרך כלל אין להתרגל לנהוג כן, מ"מ יתכן שאין זה חשיב הפסק. ומה שמצינו לפעמים שחוזרין לומר עם הש"צ כגון בהלל או קדושה, נראה שאין זה הפסק, אבל אין ראוי לעשות כן. אולם מה שמסייעין להש"צ בנגונים אין בכך כלום כיון שזהו לכבוד ההלל."

וכן סיפר לי ר' עזרא ברנע הי"ו שהיה שליח ציבור לפני מרן הראשל"צ הגר"מ אליהו זצ"ל שהוא לא הניח לחזור על תיבות בגלל המנגינה.

וכן בשו"ת יביע אומר (ח"ו או"ח סי' ז אות ד ואילך) כתב:

"ולענין השאלה אם מותר לכפול תיבות תפלה ושאר דברים שבקדושה להתאמת משקל הנגינה. הנה בברכות (לג:) מודים מודים משתקין אותו, א"ר זירא האומר שמע שמע כאומר מודים מודים, מיתבי הקורא את שמע וכופלה ה"ז מגונה, הא שתוקי לא משתקין ליה, לא קשיא הא דאמר מילתא מילתא ותני לה, הא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה. ופרש"י, שאם

חוזר ושונה כל תיבה ותיבה מגונה הוי אבל לא משתקין ליה, שאין זה דומה למקבל עליו ב' מלכיות אלא כמתלוצץ, אמר פסוק שלם ותני ליה משתקין ליה דמחזי כשתי רשויות. ע"כ. ולכא' לפרש"י כיון דה"ט שהכופל תיבה הוי כמתלוצץ, ה"נ בכל התפלה וסדרי קדושות יש להקפיד על כך, שהוא כמתלוצץ ומשחק במלים. ודמי למ"ש ביומא (מז) השתא לפני מלך בשר ודם אין עושים כן לפני מלך מה"מ הקדוש ברוך הוא עאכ"ו. ואף להתוס' שפירשו להיפך שבכופל תיבה משתקין אותו, דמחזי כב' רשויות, נראה שגם בשאר תפלה יש להקפיד על כפילת תיבות, ולכל הפחות מגונה הוי דמחזי כמתלוצץ. ואפילו על כפילת פסוק כל הנשמה תהלל יה הללויה, בפסוקי דזמרה, ופסוק ה' ימלוך לעולם ועד, שבסוף השירה, צידד בארחות חיים (הל' מאה ברכות סי' לא), שמנהג טעות הוא, משום דהוי כאומר שמע שמע שמשותקים אותו, ע"ש. ואף שאנו נוהגים לכופלם, התם ה"ט כדי להזכיר שפסוק כל הנשמה תהלל יה הוא הפסוק האחרון של פסד"ז, ופסוק ה' ימלוך לעולם ועד הוא הפסוק האחרון של השירה, וכמ"ש הארחות חיים שם בטעם הנוהגים כן, הלא"ה בודאי שאין להתיר כפילת תיבות ופסוקים שלא לצורך של כוונת התפלה. וכן בקדש חזיתיה להגאון מהר"ם שיק (חאו"ח סי' לא), שהתמרמר מאד על החזנים שמזמרים וכופלים תיבות כמה פעמים לבסם קולם בזמרתם, אפי' בתפלת י"ח ובקדושה, וקרא עליהם המקרא: נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה, כי דבר זה אסור מן הדין וצריך לגעור בהם ולמחות בידם לבל יוסיפו לעשות כן, והביא הטעם הנ"ל, והוסיף, שכיו"ב כתב הט"ז (סי' תק"ס סק"ה), שהמזמרים קדיש בסעודה בניגון, חטא גדול הוא, וע"ז אמרו (סנהדרין קא) שהתורה חוגרת שק עליהם, ואומרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנים בו לצים. וגם יש לחוש משום הפסק בתפלה וכו'. ע"ש. ושפתים ישק משיב דברים נכוחים. (וע"ע במש"כ כיו"ב בשו"ת יביע אומר ח"ג סי' טו אות ה). ומיהו מ"ש המהר"ם שיק שם שיש בזה גם משום בל תוסיף, לכאורה אינו מוכרח, דדמי למ"ש התוס' (ר"ה טז: וכח: דבעשיית מצוה אחת כמה פעמים ליכא בל תוסיף. ומ"ש המהר"ם שיק ע"ז שאינו מוסכם, וציין לד' המג"א סי' לד סק"ג שהמניח ב' זוגות תפלין כשרים עובר על בל תוסיף, יש לחלק דהתם כשמניח בבת אחת לשם מצוה, משא"כ בזה אחר זה. וע' משנ"ב בבאה"ל (סי' לד). ובשו"ת אגרות משה (חאו"ח סי' יג). (וע"ע להגאון מהר"ח פלאג' בשו"ת חיים ביד סי' ע"ז. ודו"ק). ובהכי ניחא מה שהקשה המהר"ם שיק שם דל"ל לומר שהכופל פסוק שמע ישראל משתקין אותו מטעם דמחזי כשתי רשויות, תיפוק ליה משום בל תוסיף.

ולפמש"כ לק"מ. ודו"ק כי קצרת. עכ"פ  
עצם פסק ההלכה של המהר"ם שיק נכון  
וברור. וכן מצאתי להגאון ר' יוסף ענגיל  
בשו"ת בן פורת (סי' ז) שכתב, ששליחי  
צבור של זמנינו בעוה"ר כופלים תיבות  
להראות יופי נגינתם ונועם קולם, וזה  
בודאי אסור גמור, שהוא הפסק גמור  
בתפלה, ועוד שהרי המתפלל צריך לכוין  
לבו לשמים, ולכל הפחות בברכת אבות  
צריך כוונה לעיכובא, כמבואר בברכות  
(לד:), ואלו הש"צ מסירים כוונתם בשאט  
נפש מענין התפלה, וכל כוונתם  
ומחשבתם רק ליופי הנגינה, ובעוה"ר  
הרבנים שומעים ואינם מוחים וכו', ע"ש.  
גם הגאון ר' אלעזר לעוו בשו"ת פקודת  
אלעזר (חאו"ח סי' כה) אשתפוך חמימיה  
על החזנים הנ"ל, ומפיו לפידיים יהלוכו נגד  
העושים כן, וכתב, שאפילו במקום שאין  
לחוש להפסיק, כגון ביקום פורקן וכיו"ב,  
הכופל תיבות מאוס הוא, כי מי יהין לדבר  
בשפת עלגים בכפילת תיבות פעמים  
רבות לפני מלך בשר ודם, ועאכ"ו לפני  
ממ"ה הקדוש ברוך הוא, וכ"ש בתפלה  
עצמה שאינו רשאי להפסיק בכפילת  
תיבות, דהוי הפסק גמור, ומשנה ממטבע  
שטבעו חכמים בברכות, ובעוה"ר בזה"ז  
היראה נתמעטה והעזות גוברת, והחזנים  
עושים מה שלבם חפץ ואין משגיחים על  
דברי חכמים, וכבר צווחתי ככרוכיא נגד  
זה ולית דמשגח ב', ע"ש. וע"ע בשו"ת  
הלל אומר (סי' קצב). ע"ש."

"אמנם ראיתי להרה"ג רבי יהודה די  
מודינא בשו"ת זקני יהודה (סי' קלא),  
שנשאל על החזנים שמנגנים ע"פ חכמת  
המוסיקה, וכופלים מלת כתר בחזרת  
המוסף, אם יש קפידא על זה, והשיב ע"פ  
דברי הגמ' בברכות (לג:) שלא הקפידו  
אלא על שמע שמע או מודים מודים משום  
דמחזי כשתי רשויות, מכלל שבשאר  
תיבות אין איסור כלל. ובפרט שמלת כתר  
יתנו לך, הוא שבח להקב"ה, וכשחוזר על  
התיבה ב' פעמים הו"ל כמי שאומר  
כתרים יתנו לך, ומי מעכב מלשבח את ה'  
כמה פעמים וכו' ע"ש. ובאמת דמהיא  
דברכות ליכא ראייה להתיר, שעכ"פ מגונה  
מיהא הוי. וגם התם קמ"ל שאפי' מי שלא  
כיון בראשונה וחוזר כדי לכוין בשניה,  
משתקים אותו, משום דמחזי כשתי  
רשויות, ואטו חברותא כלפי שמיא ומחין  
ליה במרפתא דנפחא כדאיתא התם.  
ואה"נ דבעלמא נמי אם היחיד חוזר  
התיבה או הענין בשביל כוונה שפיר דמי,  
משא"כ ש"צ שחוזר תיבות בשביל הנגינה  
בודאי שאין להתיר, דגמרא גמור זמורתא  
תהא, ודמי לכנור של לצים, כמ"ש מהר"ם  
שיק הנ"ל, וכיו"ב ראיתי להגאון  
מבוטשאטש באשל אברהם (ס"ו נא)  
שכ', שאולי שהאומר תיבה אחת ב'  
פעמים כדי להטיב כוונתו יש ללמד עליו  
זכות, כי הקפידא משום הפסק היא רק  
כשאינו לתיקון כוונת התפלה, ע"ש.  
וחזיתיה להגאון ערוך השלחן (סי' שלח  
סק"ח), שג"כ העיר על החזנים שכופלים

ומשלשים התיבות למען יזמרו ע"פ חוקי הזמרה, וכל יראי אלהים מצטערים מזה, אך אין בידם למחות, כי ההמון פרוע הוא, ואין שומעים לדברי חכמים, באומרם שזהו אצלם עונג שבת ויו"ט. ואולי יש ללמד עליהם זכות ממה שאמרו חז"ל רק על שמע שמע משתקים אותו, ש"מ שבשאר תיבות לית לן בה, ולכן הנח להם לישראל מוטב שהיו שוגגים ואל יהיו מזידים. וטוב לפני האלהים ימלט מזה, ע"כ. וכבר כתבנו דמהיהא דשמע שמע אין ראייה להתיר. ושוב בא לידי קובץ מהרה"ג ר' זאב בינדאוויץ, בשם דברי זאב, (חלק י' עמוד כא), שהביא דברי הערוך השלחן, וכו', ולפע"ד צודקים יראי ה' שמצטערים מזה, דגבי שמע שמע נמי בכופל התיבה כ' רש"י דהו"ל כמתלוץ ומש"ה הוי מגונה. וה"נ בשאר תיבות שמזמרים בהם וכופלים ומשלשים ה"ז כמתלוץ, שהרי אפשר לזמר ולא לכפול תיבות, ע"כ. גם הגרי"ש סופר בתורת חיים (סי' נג ס"ק כה) כ', כבר האריכו בספרים על החזנים שמנגנים שלא לשם שמים, ועוד הוסיפו רעה שכופלים תיבות כמה פעמים, והוא הפסק גדול בתפלה ובקדושה, ופעם אחת אירע כן לפני אדוני אבי הגאון בעל מחנה חיים זצ"ל, שכפל החזן תיבות בקדושה, וגער בו א"א באמצע הקדושה. וכן העלה המהר"ם שיק לאסור מכמה טעמים. ושמעתי עוררים על תשו' המהר"ם שיק בזה כי כמה צדיקים וקדושי עליון כופלים התיבות כמה פעמים וכו', והשבתי שבודאי מי שכוונתו לשמים וכופל התיבות לצורך כוונה ליכא קפידא, אבל החזנים שעושים כן רק לתפארת הנגינה זה ודאי אסור, ואף שלפי איזה טעמים שכ' המהר"ם שיק נראה דבכל גוונא אסור אפי' כוונתו לשמים, יש להשיב על דבריו בזה, ועכ"פ לחזנים בודאי שאסור, ע"כ. וכן פסק בשו"ת פרי השדה ח"א (סי' כט), שאסור לחזן לכפול תיבות בתפלה וכמבואר בשו"ת מהר"ם שיק הנ"ל. ולא מבעיא שאסור לחזן לכפול, אלא גם המשוררים עמו במקלה אסור להם לכפול תיבות, לפי הטעמים שכ' המהר"ם שיק שם, ע"כ. וכן השדי חמד אס"ד (מע' הפסק) הביא להלכה דברי המהר"ם שיק. ע"ש. וע"ע בשו"ת אגרות משה פיינשטיין (חחו"מ, בהשמטות לאו"ח, סימן כב עמוד קצד). וי"ל ע"ד. ותלי"ת שאצל הספרדים רובם ככולם זהירים בזה, והמעטים שאינם בקיאים בהלכה יש להזהירם לבל יכפלו תיבות בתפלה, כדברי הפוסקים הנ"ל. ולשומעים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב". וכן חזר על כך בשו"ת יביע אומר (ח"ז או"ח סי' יד).

עולה מדברי האחרונים שאין לחזור על מילים או משפטים בכל התפילות ולא חלקו כמעט אלא במה שנהגו מימים קדמונים.

		<p>ג. הקושי באיסור על חזרה בניגוני התפילות</p> <p>אחר בקשת המחילה, תורה היא וצריך ללומדה. שכן מצינו פסוקים מסוימים שהיו כופלים אותם, ואף בימינו כאמור בסוכה (פ"ג מי"א, לח ע"א) לגבי הלל: "מקום שנהגו לכפול – יכפול, לפשוט – יפשוט."</p> <p>ופרש רש"י: "לכפול – כל פסוק ופסוק, ונהגו כן מפני שיש פרשה שכולה כפולה הודו תחלה וסוף, יאמר נא שלשה פעמים, קראתי יה ענני במרחב יה ה' לי... ה' לי... טוב לחסות... טוב לחסות... סבבוני... סבוני, דחה דחיתני, ויהי לי לישועה קול רנה וישועה, ימין ה' ימין ה', לא אמות ולמות לא נתנני, פתחו לי שערי זה השער וגו', אבל מאודך ולמטה אינו כפול, והיינו דאמרינן לקמן (סוכה לט ע"א) מוסיף לכפול מאודך ולמטה."</p> <p>וכן כתב הראב"ה (ח"ב הלכות לולב סי' תרפה), וכן הר"ן (על הרי"ף סוכה יט ע"ב).</p> <p>ואמרו בפסחים (ק"ז ע"א): "והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו להן לישראל, שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן... הלל זה מי אמרו? רבי יוסי אומר: אלעזר בני אומר: משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, וחלוקין עליו חביריו לומר שדוד אמרו, ונראין דבריו מדבריהן. אפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו לולביהן ולא אמרו שירה?"</p> <p>א"כ בשירה היו כופלים את המילים.</p> <p>וכן בשו"ת הריב"ש (סי' עב):</p> <p>"עוד שאלת: אם כופלין הודו האחרון שבהלל; כי יש נוהגין שלא לכפול, רק ביום שיש לולב, מפני הנענועין, ואתה דעתך שראוי לכפול."</p> <p>"תשובה: אשר אמרת, לכפול הודו האחרון, כדין אמרת, ואפילו במקום שאין נטילת לולב. שאם היה הכפל בשביל הנענוע, כשאומרים במשנה: היכן מנענעין בהודו לה'? תחלה וסוף; היה להם לפרש שיכפלו וינענעו! אלא שהכפלה כבר נודע ממה שאמר ר"א בן פרטא: שמוסיף לכפול בה דברים מאודך ולמטה, והודו האחרון בכלל זה. אלא, שביום שיש בו לולב, שליח צבור אמרו וכופלו בקול רם ובנגון ומנענע, וביום שאין בו לולב, הצבור אומר אותו ביחד. וכן אנא ה' הושיעה נא וכן אנא ה' הצליחה נא, אף על פי שאין בו נענועין, כופלין אותו; דמה הפרש בינו ובין הושיעה נא שלא לכפול? אלא שהש"צ, אחר שאין מנענעין בו, אינו כופלו בקול רם ובנגון. ובכל המקומות שראיתי, כן נהגו לכפול, בין בימים שיש בהם לולב, בין בזולתם. ובספר אורח חיים כתוב: שבאשכנז נהגו לכפול ברוך הבא, וכן</p>
--	--	--

פסוק אל ה' ויאר לנו, ובספרד כופלין אלי אתה ואורך והודו.

א"כ החזרות על מילים וביטויים אינה מיסוד החזנים בימינו או מנהג חדש שנכנס כתוצאה מהשפעות זרות, והחזנים רצו להשליט את נגינתם על תפילת הציבור. אלא בשירות ופרקי הלל כבר נביאים תקנו כן לישראל (והם קבלו זאת ברוח קדשם), ואנו ממשיכים ועושים כן ב'הלל המצרי'. וכופלים אף במקומות שאין כפילות בתהילים. ועי' רמב"ם (הל' מגילה וחנוכה פ"ג ה"א-ה"ד) שמביא כמה מנהגים בקריאת ההלל כשהקהל משתתף עם שליח הציבור.

החזרה נראה שקשורה לשירה, ושירה אינה רק דקלומית אלא אף משולבת במנגינה, ומן הסתם הן המנגינה והן תוכן השירה זוקק או מצריך חזרות. לדוגמא בברכת משה לשבט יוסף בפרשת וזאת הברכה (לג, יג-טז) חוזרת המילה 'מגד' – ארבע פעמים!

במנגינות לא נשתמרו לנו חזרות, משום שלא נשתמרו המנגינות עצמן, ואולי החזרה בהלל מלמדת שמה שגרם לחזרה היא המנגינה.

וכן פרשו מפרשי המקרא ביחס לשירות בתנ"ך.

על שירת הים כתב הר"י אברבנאל (שמות טו): "ולכן אמר עד יעבור עמך ה' וכפל בדרך השיר עד יעבור עם זו קניית."

ועל שירת מלחמת סיחון במואב כתב הר"י אברבנאל (במדבר פכ"א): "לכן אמר עוד הפיוט כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון שהוא כפל ענין במלות שונות כדרך השירים."

ועל שירת דבורה פרש מצודת דוד (שופטים ה, ד): "בצאתך משעיר... בצעדך משדה אדום – כפל הדבר במלות שונות וכדרך השיר". ושוב באותה שירה כתב מצודת דוד (יב): "עורי עורי – ר"ל התחזקי לדבר בשיר וכפלה אמריה כדרך השיר ולרוב הזרז". ושילש באותה שירה (כז): "בין רגליה כרע... וכפלה הדבר לחזוק וכדרך השיר."

וכן בשירת דוד בסוף שמואל (שמו"ב כב, מא): "ואיבי תתה לי ערף משנאי ואצמיתם". באר מצודת דוד: "משנאי – ר"ל וכן משנאי תתה לי עורף והוא כפל ענין במ"ש כדרך מליצת השיר."

א"כ זה הוא אופי השיר בכפילויות בין במילים בין בביטויים ובין בחזרה מחמת המנגינה על מילים וביטויים. והחזרה נצרכת מצד שהשיר פועל על האדם הן מהצד השכלי והן מהצד הרגשי והדמיוני, והחזרה וההדגשה הן של מילים והן של משפטים עוזרת לאדם לקלוט בעמקות יותר את הנאמר. ולכן המנגן או כותב השיר/ה חזר על המשפט או המילה.





וכיון שיש י"ג עיקרים ממילא הבית  
האחרון נשאר ללא זוג. ועדות המזרח  
אינן חוזרות אלא כוללות את כולם  
במשפט נוסף: 'אלה שלש עשרה' וכו'.

וכשנשווה בין פיוטי ר"ה לפיוטי ליל הסדר  
– נראה שבשניהם הפייטן חזר על אותן  
מילים כמה וכמה פעמים כגון: "וכל  
מאמינים", "מלך עליון" וכד' ובליל הסדר  
– "אז... בלילה", "כי לו נאה כי לו יאה"...  
ועוד פיוטים בימים נוראים ובליל הסדר  
מלאי חזרות, והנה על פיוטי ימים נוראים  
צווחו והעירו, ועל פיוטי ליל הסדר שיננו  
וחזרו לפי המנגינות ואף אחד לא העיר  
מאומה. וכן בלכה דודי' פיוט ר' שלמה  
אלקבץ בערב שבת חוזרים על הבתים  
ועל הפזמון וכולם שרים ואף אחד לא יצא  
כנגד החזרות המרובות.

ומצאתי שטוען כדברי בתפארת ישראל  
(בועז ברכות פ"ה אות ג):

"ובקרנן עדה ל'. דמודים מודים אפילו  
ביחיד אסור. ולא ידענא מנ"ל. ואשכחנא  
טובא בתהלים ותנ"ך פסוקי פסוקי ותנא  
ליה. ומילי מילי ותני ליה ואפילו שמות  
הקדושים רצופים. וכמ"ש אל אלהים ה'  
דיבר. ע"כ דוקא בצבור אסור. אבל ביחיד  
דרך רצוי הוא. וכן משמע מסתימת הר"ב  
כאן. ודרך שיר אפילו בצבור מותר. וכהלל  
(כסוכה דף ל"ט) וכל ה' ת' י' ה' וכמו  
שהעריני י"נ הרב הגביר מהו' מיכל  
בערענד מהנובר נ"י. וכן בשירת הים  
רגילין לכפול ה' ימלוך לעולם ועד. ומה  
שאומרים בצבור קדוש קדוש קדוש ה'  
צבאות. צ"ל נמי דשרי מדהוא שירת  
המלאכים. מיהו יש לתמוה על מה  
שאומרים באל מלך יושב ה' אל ארך  
אפים. ואפילו למ"ש הרא"ש בפ"ק דר"ה.  
שיש נוהגין שהחזן אומר ויקרא ה' והקהל  
עונין ה' אל רחום וחנון. עכ"פ הרי אומר ב'  
ה' א'. סמוכים. י"ל דזהו נמי דרך שיר.  
[אב"י (=אמר בנו יעקב) ל"מ נ"ל דשא"ה  
דהקב"ה עצמו צוה לעשות כסדר הזה  
כר"ה (י"ז ב') וכמו שצוה להדליק אש  
בשבת בביהמ"ק. ושהכהנים ילבשו בגדי  
שרת דכלאים. ותגלחת תער בנזיר מצורע  
והלויים. כנגעים (פי"ד מ"ד.))]

וכן כתב בנו של הגר"י ליפשיץ, יעקב,  
בתפארת ישראל (הלכתא גבירתא,  
מגילה פ"ד, ט): "האומרים מודים מודים  
משתקין אותו וכן שמע שמע ודייק הב"ח  
דלשון משתקין היינו באיכא אחרים  
דשומעין הא בצבור בלחש או ביחיד  
אפילו בקול רם לית לן בה, ואם לא כיון  
יחזור ויקרא בלחש, ובסליחות שמפסיק  
הרבה בינתיים מותר לומר ויעבור כמה  
פעמים וה"ה על ב' ענינים חלוקים מותר  
לכפול כדאמרינן בהחליל אנו ליה וליה  
עינינו, ועי' מ"ש רבינו הגדול זצוק"ל  
בתפארת ברכות פ"ה מ"ג דיחיד מותר  
דדרך רצוי הוא, ובציבור ג"כ בדרך שיר  
מותר."

ד. מקומות המותרים ומקומות האסורים.  
נראה לענ"ד שצריך לחלק בין העניינים.

כאמור בש"ס ופוסקים חזרה בשמע או במודים אסורה, ועליהם נטושה מחלוקת בין הב"ח ושיטתו המתירים ליחיד בשקט לשאר הפוסקים. כמו"כ מקומות הדומים שיש בהם חזרה על שמות הוי"ה שיכולים לגרום לטעויות של שתי רשויות (כדוגמת שאלת התלמוד בסוכה) ודאי אסורה החזרה אף מחמת השיר וודאי שבברכות אין לחזור על המילים וכש"כ שם הוי"ה.

בפיוטים ושבחים ותחנונים שאינם בתוך ברכות ק"ש או בתפילת עמידה החזרות מותרות, שהרי כן דרך השיר והתחנונים כדברי הירושלמי, והמנגינה דרכה להכניס את התוכן לליבות בני אדם בצליל ובחזרות, ולכן אין קושי בחזרה על מילים בפיוטים בליל הסדר או כאלו שאינם בק"ש או בעמידה כשירת הבקשות או פיוט 'יגדל' וכד'.

כמו"כ בחזרת הש"ץ, אפילו בימינו שאין יוצאים ידי חובה בחזרת הש"ץ, אסור לשליח הציבור לחזור על פסוקים ומילים כפי שכתבו האחרונים ויש בכך משום הפסק.

אלא עיקר השאלה היא בתפילות שנהגו קדמונים לחזור עליהן או שיש חזרות בתנ"ך על שמות הוי"ה וכד'. וכן שאלת החזרות עולה בפיוטים המשולבים בחזרת הש"ץ או בק"ש וברכותיה. הפוסקים עסקו בהפסק בחזרת הש"ץ בר"ה ויו"כ.

פסק השולחן ערוך (או"ח סי' קכד ס"א):  
"לאחר שסיימו הצבור תפלתן, יחזור ש"צ התפלה, שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר, ויוצא בו; וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"צ לכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף; ואינו מפסיק; ואינו משיח; ופוסע ג' פסיעות לאחוריו, כאדם שמתפלל לעצמו."

והמגן אברהם העיר בסימן תקצא: "אף על פי שש"ץ מוציא בר"ה ויה"כ אפי' הבקי מ"מ אין כל אדם יכול לשמוע מתחלה ועד סוף כמ"ש סי' קכ"ד (טור), וגם לפי פירש"י ותו' לא פטר אלא מי שהיה אנוס ולא הי' יכול לסדר תפלתו ולפי' הר"ן אינו מוציא אלא משני ברכות אבל ז' ברכות מחויב להתפלל כשאר י"ט. לכן מוטב להתפלל כל א' בלחש כל הט' ברכות ועוד נ"ל דאפי' בדיעבד לא יצא בתפלת הש"ץ כיון שמפסיקים עכשיו בפיוטים לא יצא י"ח כלל עמ"ש סי' ס"ח ועסי' קכ"ד ס"י וסי' תקצ"ב ס"ב."

והביא דבריו בביאור הלכה (סי' קכד):  
"יכוין וכו' – כתב המ"א בסימן תקצ"א אם אומרים פיוטים אין מוציא מי שאינו בקי והטעם דא"א לשמוע כל הפיוטים והוא כעין הפסק ומ"מ צריך לחזור ש"ץ התפילה אף בעת אמירת הפיוטים כי לא

ימנע לפעמים שיתכוין מי שאינו בקי ויוצא בזה אלא שרחוק הוא. פמ"ג.

מתבאר שבעצם אמירת הפיוטים בחזרת הש"ץ כבר יש הפסק. ולכאורה לא היה מקום לאסור חזרות מחמת הנגינה אף בברכות התפילה שכן שליח הציבור אינו מוציא ואף אינו יכול להוציא מי מהקהל. ובכ"ז גזרו האחרונים שלא להפסיק ע"י חזרות במנגינה על תיבות. והשאלה העומדת היא: האם אותה גזרה קיימת אף לגבי הפיוטים המשולבים בחזרת הש"ץ? ונראה שאותם האחרונים שאסרו זאת סברו שראוי שלא לחזור כדי שבברכות התפילה עצמה לא יגיעו לחזרות, שהרי הפיוטים שזורים בתוך התפילה כגון קדושה – תפילת 'ונתנה תוקף' או 'אוהילה' שהיא בקשת רשות של החזן או 'היום הרת עולם' שאומרים בר"ה אחר התקיעות וכן הוספות הגאונים בימים נוראים בג' ברכות ראשונות וג' אחרונות ('זכרנו לחיים', 'מי כמוך אב', 'וכתוב לחיים', 'בספר חיים') ועוד. וא"כ שליחי הציבור אם יתרגלו שבגלל נגינתם חוזרים בפיוט הסמוך יחזרו אף בתפילה עצמה. וכיון שבר"ה ויו"כ התפילות כ"כ מעורבות בהוספות מן הראוי לגזור שלא חזור בין בהוספות ובין בברכות התפילה עצמן.

וכך כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' כ אות ט):

"האיסור לדבר בשעת חזרת הש"ץ, הוא אף כשנזדמן ששתק הש"ץ קצת, שצריך להתנהג כמו אם היה צריך לצאת ממה שהש"ץ מחזיר, שבשביל זה נתקן. ותקנה זו נשאר אף עתה, שכל אחד מתפלל בעצמו, כמפורש בסימן קכ"ד סעיף ג'. ואם לא היה יכול להתפלל בעצמו, והיה יוצא בזה ששומע מהש"ץ, היה אסור להפסיק בדיבור אף בשעה שנזדמן שהש"ץ שתק ולא אמר כלום. אף עתה אסור לו לדבר, אף בשעה שנזדמן ששותק הש"ץ. ולהפסיק בשעה שאומרין הציבור פיוטין, ואף בשעה שאומר הש"ץ הפיוטים שרק הש"ץ עצמו אומרם, ובשעה שגמר הוא והציבור ועדיין צריך הש"ץ לגמור הברכה, אסור, ומפורש זה בסימן ס"ח ברמ"א, והוא פשוט וברור."

למדנו מדבריו שאף בפיוטים שבחזרת הש"ץ אין להפסיק בדיבור וכן אין להפסיק ע"י חזרה מחמת מנגינות.

וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' לח, ב) כתב:

"העיר הדר"ג מחו' שליט"א (=מוהר"י סופר שליט"א אב"ד ור"מ דק"ק ערלויא) על דברי המג"א (סי' תקצ"א סק"א) שכתב ועוד נ"ל דאפילו בדיעבד לא יצא בתפילת הש"ץ כיון שמפסיקים עכשיו בפיוטים ולא יצא י"ח כלל, וצע"ג א"כ האיך תקנו לומר פיוטים האלו, שע"י א"א לצאת בתפילת ש"צ, וכאלו נתבטל חזרת

ש"צ, דכיון דעיקר חזרת ש"צ הוא להוציא הרבים י"ח, ומה שמתפלל בלחש הוא כדי להסדיר תפילתו א"כ אם מפסיק בפיוטים ל"ה כש"צ שמוציא את הרבים, למה הוא מתפלל ב' פעמים עכ"ד.

"הנה כבר עמד בזה הגאון מוהראז"מ במט"א שם (ס"ק א') וכתב דאפשר דבזה"ז דשכיחי מחזורים ורוב בקיאים, ואותם שאינם בקיאים הם חסירי מדע אף לכוון מלה במלה להש"צ לא חששו לבטל הפיוטים בשביל זה עכ"ל, והנה יש להביא רא' לדבריו מהמבואר בטור או"ח (רס"י קכ"ד) שכתב וז"ל, יחזור הש"צ התפילה שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר וכו' וגם מחזיר התפילה כדי שיענו קדושה אחריו, וכתב הב"ח שם נראה דאיצטריך נמי להאי טעמא דלטעמא קמא אם היו כולן בקיאים ל"ה צריך להחזיר, אבל מטעם בתרא כדי שיענו קדושה אחריו אפילו כולן בקיאים צריך להחזיר התפילה, ומהאי טעמא בתרא ל"ה צריך להחזיר כל התפילה כ"א עד אחר קדושה, אבל מטעמא קמא דתקנו להחזיר כל התפילה להוציא את שאינו בקי לא פלוג רבנן ותקנו אף שכולן בקיאים צריך להחזיר כל התפילה עכ"ל, ועוד כתב שם מקודם דפי' שאינו בקי שאינו יודע להתפלל מבחוץ כשאין סידור בידו, אבל מבין מה שאומר הש"צ דאם אינו מבין אינו יוצא בשמיעה עכ"ל, וכדבריו אלו כתב גם בב"י שם, והרי כדברי המט"א הנ"ל, דבזמן הזה דלכולם יש מחזורים שייך שפיר ממ"נ הנ"ל, אבל מ"מ התקנה של חזרת הש"צ לא זזה ממקומה מטעם הנ"ל, וכיון שלא שכיחא כהיום הזה להוציא את שאינו בקי לא חששו לביטול הפיוטים כנ"ל.

"ושו"ר בפמ"ג (או"ח סי' קכ"ד א"א סק"ב) שהביא את דברי המג"א (בסי' תקצ"א) הנ"ל, וכתב עליו וז"ל ונראה כי א"א לשמוע כל הפיוטים והם מענין התפילה לכן אין יוצא כמ"ש כאן סעי' י' וכו', ומש"ה חוזר עתה בפיוטים כי לא ימנע לפעמים שיתכוון שאינו בקי ויוצא, אלא שרחוק הוא וכו' עכ"ל, ויש עוד להאריך במש"כ הפוסקים בזה, יעי' בתשו' מהר"ם שיק (חיו"ד סי' שע"ז).

עולה מדברי הרבנים הגאונים שאע"פ שידעו שהוספת הפיוטים מהווה הפסק בתפילת עמידה בכ"ז הכניסום לחזרת הש"ץ והתייחסו אליהם כחלק מהתפילה גופה.

בשו"ת חוות יאיר (סי' רלח) מלמד על היחס הראוי לפיוטים: "שאלה מחרד וירא ה' מרבים ומדקדק במצות מאד... בענין הפסקה גדולה שמפסיקין בפיוטים תוך הברכות והרי הפוסקים נחלקו אם שרי להפסיק והרי אפילו בהפסקה מעוטה ובדבר קדושה הנזכרת למעלה ולתפארת והוא קדיש קדושה וברכו נחלקו הפוסקי' וי"א שאין להפסיק להם באמצע ברכה

כמ"ש הרא"ש והטור סי' ס"ו ואיך נפסיק אנחנו באמירות פיוטים ארוכים שחברו האחרונים אשר לא ברוח הקודש נאמרו. ...

והחוות יאיר משיבו: "... ותמהתי עליך שאת שואלני דבר שכבר נתחבטו בו ראשונים ואחרונים ע"ש בטור. עכ"פ אין תלונה בהפסקה על פיוטי הקלירי כי לא תיקן רק תוך י"ח דחזרת הש"ץ ואף כי דתפילה חמירה לענין הפסקה דאפילו מלך ישראל שואל בשלומו וכו' מ"מ מאחר שאין הציבור מפסיקין תוך תפילתן רק אומרים עם הש"ץ בחזרת הש"ץ שאינו רק להוציא את שאינו בקי כ"ש בזמן הזה שאינו רק ממנהג אבותינו אין חשש הפסקה כלל... ואיך שיהיה כבר כתבתי שלא נתפשט אמירות פיוטים אלו שמפסיקין תוך ברכות דק"ש בכל מקום ומ"מ בגלילות אלו שנתפשט אין ליחיד לפרוש כלל אף שהיה נראה פשר דבר שיאמרם אחר תפילתו בפני עצמן או לבחור דרך ומקום לאמירתם אחר גמר ברכה או בשירה חדשה גבי זולתות מ"מ נראה דאפילו החסיד בכל מעשיו אל ישנה מנהג הציבור מאחר שיש לנו גדולי עולם לסמוך עליהם מלבד כל המחברים עצמן ואף כי נ"ל בדרך אפשר וקרוב כי מתחילה שלא היה דפוס ושכיחי ע"ה טובא שלא חיברו המחברים אלה החיבורים רק שיאמרם הש"ץ והיו רבים מיחידי סגולה מאזינים לו או אומרם עמו לחיבוב הדברים וכך נראה שהיה המנהג גם בקרובץ די"ח ממה שאומרים מסוד חכמים ונבונים וכו' שהוא בענין נטילת הש"ץ רשות כמו פיוט דתחילת קרובץ ר"ה ויוה"ך והמון עם לא היו אומרים דבר מהם דאפילו בברכות דר"ה ויוה"ך לא היו בקיאין כדמוכח שלהי מס' ר"ה. רק מעת שנתמעטו ע"ה המופלגים כמ"ש רז"ל איזה ע"ה וכו' כמו שנתמעטו ת"ח אשר המה באמת בגדר איזה ת"ח שארז"ל ויצא הדפוס לאור עם שרבתה הגאון נתפשטו אמירות כל הדברים לכל המון אף לנשים וקטנים. ואיך שהיה אין לשנות המנהג הן בקרובץ די"ח או דבתוך ברכות דק"ש."

ועי' בתשובת תרומת הדשן (סי' כז) על הארכת הכהנים בניגון אותיות והברות בברכת כהנים. ובשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ב או"ח סי' כב) שאף הוא עוסק בכך.

מסקנה

**נראה לענ"ד שכל מנגינה שבתוכה חזרות על משפטים או מילים (מחמת המנגינה) מותרת בחלקי התפילה שאינם בקריאת שמע או בעמידה וחזרת הש"ץ ופרט לשמות הוי"ה, בהם יש חשש לשתי רשויות. ובק"ש ותפילה גם בפיוטים אין לחזור. אבל בשאר התפילה מותר לחזור מחמת המנגינה על בקשות ותחנונים, ורק לחזור ולקטוע**

## Afterword

**שו"ת הרשב"א חלק א סימן רטו -** שאלת עוד בשליח צבור שקולו ערב ונאה לשומעים ומאריך בתפלתו כדי שישמעו העם קולו ערב. ומתנאה בזה ושם בקולו ודעתו בכך בעת שהוא מתפלל. ואומר שראוי הוא בכך ושיהא שמח בלבו. אם ראוי למחות בו שראוי לעשות תפלתו תחנונים והיאך יהיה זה מתחנן מתוך שמחה? **תשובה- דברים אלו אחר כונת הלב הם אמורים.** אם שליח צבור זה שמח בלבו על שנותן השבח וההודאה לשם בקול ערב ובנעימה ושם מתוך יראה תבוא עליו ברכה. שאחד מן הדברים המחוייבין למי שמורידין לפני התיבה הוא שיש לו נעימה וקולו ערב. וכדתיניא במסכת תענית בפרק סדר תעניות (דף ט"ז) עמדו בתפילה אף על פי שיש שם זקן או חכם אין מורידין לפני התיבה אלא הרגיל. רבי יהודה אומר מטפל ואין לו יש לו יגיעה בשדה וביתו ריקן זקן ופרקו נאה שפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב וכו'. אבל צריך להתפלל בכבוד ראש דתנן (ברכות דף ל"ב) אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש. ויעמד באימה כמי שעומד לפני שכינה. דגרסינן התם /ברכות ל"ב/ אמר רב חמא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא המתפלל צריך שיראה את עצמו כאילו שכינה שרויה כנגדו שנאמר (תהלים ט"ז) שויתי ה' לנגדי תמיד. ותניא (שם /ברכות ל"ב/) אין עומדין להתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים. לפיכך שליח צבור זה אם שמח ועומד ביראה וכדכתיב (תהלים ב) עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה הרי זה משובח. אבל אם מתכוין להשמיע קולו ושם לקולו שישמעו העם וישבחוהו הרי זה מגונה. ועליו ועל כיוצא בו נאמר (ירמיה י"ב) נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. ומכל מקום כל שהוא מאריך בתפלתו לא טוב עשה שבכמה מקומות אמרו לקצר מפני טורח צבור. ואמר ר' יהודה כך היה מנהגו של רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה. וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מפני הכרעות והשתחויות /כורע ומשתחוה/ שהיה עושה.

**ערוך השולחן** [אורח חיים נ"ג/ג-מי שזיכהו הקדוש ברוך הוא בקול נעים ירנן להקב"ה ובשמחה של מצוה ולא בדברי רשות וכ"ש לשיר שירי עגבים ועונו גדול מנשא וש"ץ שמאריך בתפלתו כדי שישמעו קולו ערב אם הוא מחמת שמחה בלבו על שנותן הודאה להשם יתברך בנעימה תבא עליו ברכה והוא שיתפלל בכבוד ראש ועומד באימה וביראה אבל אם מכוין להשמיע קולו ושם בקולו ה"ז מגונה ומ"מ כל שמאריך בתפלתו לא טוב עושה מפני טורח הצבור.

**ערוך השולחן** [אורח חיים סימן שלח סעיף ח-ידע דעל פי מה שבארנו אולי יש ללמד איזה זכות על מה שבעוה"ר זה עשירות שנים שפשתה המספחת אצל החזנים.... ובהכרח ללמד זכות כי חלילה לומר שכלל ישראל ישלו באיסור שבות ומה גם בעמדם בתפלה לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא [וגם במה שאומרים התיבות וכופלים ומשלשים ופורשים הנאטי"ן לפני העמוד למען יזמרו על פי חוקי הזמרה וכל יראי אלקים מצטערים בזה ואין בידם למחות כי ההמון פרוע ואין שומעין בזה לדברי חכמים באמרם שזהו אצלם עונג שבת ועונג יום טוב ואולי באמת אין איסור בזה וטוב לפני האלקים ימלט מזה ואנחנו ללמד זכות באנו על זרע קודש שתומי עינים ואולי מדאמרו חז"ל רק על שמע שמע משתקים אותו ש"מ דבשארי תיבות לית לן בה אם כופלים ומשלשים וגם על הנאטי"ן הפרוסים לפני העמוד אין לנו לומר בזה טעם איסור ברור ולכן הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין וכו']: